

7. Про статус народного депутата України: Закон України від 17.11.1992 № 2790-ХІІ (зі змінами). Відомості Верховної Ради України. 1993. № 3 (19.01.93). Ст. 17.

8. У справі про гарантії депутатської недоторканності: Рішення Конституційного Суду України від 26.06.2003 № 12-рп/2003. Офіційний вісник України. 2003. № 28 (25.07.2003). Ст. 1381.

9. У справі про депутатську недоторканність: Рішення Конституційного Суду України від 27.10.1999 року № 9-рп/99. Офіційний вісник України. 1999. № 44 (19.11.99). Ст. 2193.

УДК 343.14

ШУЛЬГА Н.В.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ В РЕЖИМІ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ У ЗВ'ЯЗКУ З МІЖНАРОДНИМ СПІВРОБІТНИЦТВОМ

У статті проаналізовано особливості проведення допиту в режимі відеоконференції в межах міжнародного співробітництва в кримінальних провадженнях. Проаналізовано кримінальне процесуальне законодавство, поширені наукові погляди та висловлено авторські міркування щодо вдосконалення законодавства.

Ключові слова: допит, відеоконференція, підстави, дача показань, запит про міжнародну правову допомогу.

В статье проанализированы особенности проведения допроса в режиме видеоконференции в рамках международного сотрудничества по уголовным производством. Проанализированы уголовное процессуальное законодательство, существующие научные взгляды и высказаны авторские предложения по усовершенствованию законодательства.

Ключевые слова: допрос, видеоконференция, основания, дача показаний, запрос о международной правовой помощи.

The article analyzes the peculiarities of conducting interrogation in the mode of videoconference in the framework of international cooperation in criminal proceedings. The criminal procedural law, the existing scientific opinions and author's considerations concerning the improvement of the legislation are analyzed.

Key words: interrogation, videoconference, grounds, giving testimony, request for international legal assistance.

Вступ. Міжнародне співробітництво в кримінальному судочинстві зумовлене розвитком світових політичних, економічних, соціальних і правових відносин. Внаслідок постійного зростання міграційних процесів і збільшення кількості осіб, що перетинають державний кордон, є збільшення злочинності. У зв'язку із цим необхідно покращити співробітництво України з іншими державами в галузі процесуального законодавства для взаємодії правоохоронних органів під час розслідування кримінальних правопорушень.

Міжнародне співробітництво під час розслідування кримінальних правопорушень на законодавчому рівні врегульовано на достатньому рівні. Так, важливу роль серед міжнародних договорів, що регулюють співробітництво держав, відіграють: Європейська конвенція про захист прав і основних свобод людини (1950 р.), Європейська конвенція про видачу правопорушників (1957 р.), Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах (1959 р.), Конвенція про правову допомогу і правові відносини в цивільних, сімейних і кримінальних справах

© ШУЛЬГА Н.В. – ад'юнкт кафедри кримінального процесу (Національна академія внутрішніх справ)

(1993 р.), укладені дво- та багатосторонні договори між державами щодо здійснення процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва.

Міжнародним договором, який вперше детально врегулював взаємовідносини держав щодо надання взаємної правової допомоги з використанням відеоконференції, є Конвенція про взаємодопомогу в кримінальних справах між державами-членами Європейського Союзу (2000 р.), яка для країн, що підписали і ратифікували її, покликана розширити можливості Європейської конвенції про взаємну допомогу в кримінальних справах (1959 р.).

Проблемам проведення допиту в режимі відеоконференції приділяли увагу такі науковці, як: Н.М. Ахтирська, Ю.М. Грошевий, В.В. Зуєв, О.М. Ляшук, О.О. Мохонько, М.І. Смірнов, І.В. Черниченко, Ю.М. Черноус, В.Ю. Шепітько й інші.

Постановка завдання. Метою статті є розгляд особливостей проведення допиту в режимі відеоконференції у зв'язку з міжнародним співробітництвом.

Результати дослідження. Однією з форм міжнародного співробітництва передбачено використання відео- або телефонної конференції. Україна ратифікувала (2011 р.) Другий додатковий протокол до Європейської конвенції про взаємну допомогу в кримінальних справах від 8 листопада 2001 р. [3], яким впроваджує в практику міжнародного співробітництва нову форму взаємної правової допомоги – збирання доказів із використанням технології відеоконференцв'язку. Кримінальний процесуальний кодекс (далі – КПК) України також регламентує використання відеоконференції як у національному кримінальному провадженні (ст. ст. 232, 336), так і в порядку міжнародної правової допомоги (ст. 567).

Застосування відеоконференції у сфері міжнародної правової допомоги надає можливість її учасникам «бути присутніми» на процесі, брати участь у досудовому провадженні або судовому розгляді, не перебуваючи безпосередньо в приміщенні органу, який здійснює досудове розслідування, або суду, використовуючи термінали, які розташовані в органах досудового розслідування, у суді та інших приміщеннях [5, с. 988].

Проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції під час надання правової допомоги має деякі особливості і характеризується швидкістю, ефективністю, процесуальною економією. У процесі надання міжнародної правової допомоги відеоконференція дає змогу значно прискорити виконання запитів, наприклад, щодо одержання показань від осіб, що перебувають на території іноземної держави.

Крім того, за традиційного виконання запитуваних процесуальних дій суд, прокурор або слідчий держави, що надає запит, зазвичай змушені відступити від засади безпосередності дослідження доказів та використовувати в національному кримінальному провадженні докази, які часто є неповними, суперечливими, що отримують посадові особи компетентних органів запитуваної держави. Такі докази завжди опосередковані, їх використання в національному кримінальному провадженні підвищує ймовірність одержання неповної, перекрученої інформації про обставини вчиненого кримінального правопорушення [5, с. 989]. Без сумніву, даної ситуації можна уникнути завдяки тому, що під час проведення запитуваних процесуальних дій у режимі відеоконференції сторони вступають у безпосередній контакт між собою, одержують реальну можливість брати активну участь у дослідженні доказів, отримувати з першоджерел інформацію про обставини, які підлягають доказуванню в кримінальному провадженні, та використовувати їх для обґрунтування рішень. А вже свого часу ще М.І. Смірнов вказував на те, що багато принципів узагалі «не відчують» на собі впливу технології відеоконференцв'язку і діють так само, як і за звичайного порядку проведення процесуальних дій [9, с. 90].

Законним приводом до надання правової допомоги в режимі відеоконференції є передбачений міжнародними договорами та чинним кримінальним процесуальним законодавством України запит суду, прокурора або слідчого, які здійснюють кримінальне провадження, до компетентного органу запитуваної держави про проведення процесуальних дій із використанням відеозв'язку.

Форма та зміст запиту про надання правової допомоги в режимі відеоконференції має відповідати вимогам, передбаченим у ст. 552 КПК України. Важливо, як зазначає О.О. Мохонько, що запит повинен бути обґрунтованим і відповідати вимогам законів (ст. 552 КПК) та міжнародних договорів України, оскільки це є гарантією забезпечення законності отриманих результатів у межах надання правової допомоги [8, с. 116].

Крім того, у дорученні мають бути зазначені причини, які не дають змогу одержати показання в традиційний спосіб, а також дані про компетентний орган і конкретних осіб, що будуть проводити допит у режимі відеоконференції з боку держави-запитувача. О.М. Ляшук наголошує на тому, що запит про міжнародну правову допомогу повинен містити витяги з викладенням пов-

ного тексту відповідних норм законодавчого акта сторони, що запитує, щодо порядку проведення такої процесуальної дії [7, с. 204].

Критеріями, які визначають необхідність проведення допиту в режимі відеоконференції, може бути як неможливість для допитуваної особи внаслідок об'єктивних або суб'єктивних обставин безпосередньо прибути до суду чи слідчого, так і важливість показань для кримінального провадження. Тому в запиті про правову допомогу мають бути наведені обґрунтування, що підтверджують необхідність одержання показань із застосуванням відеоконференції.

Підставами проведення допиту за запитом компетентного органу іноземної держави є: 1) неможливість прибуття певних осіб до компетентного органу іноземної держави; 2) необхідність гарантування безпеки осіб; 3) інші підстави, визначені слідчим суддею (судом) [6].

Неможливість прибуття окремих осіб до компетентного органу іноземної держави може спричинюватися їхньою хворобою чи іншими непереборними обставинами, значними витратами, пов'язаними з явкою особи до місця проведення процесуальної дії, а також небажанням прибути до правоохоронного органу або суду держави-запитувача для дачі показань. Необхідно пам'ятати, що особи, які не є громадянами держави, що запитує, і перебувають на території іноземної держави, вважаються недоступними.

Іншою підставою для проведення допиту в режимі відеоконференції є необхідність забезпечення осіб. Для гарантування безпеки особи під час проведення допиту необхідно вжити заходів щодо зміни зовнішності й голосу для неможливості її впізнання. Дана процесуальна дія в режимі відеоконференції повинна виконуватися за таких умов:

- рішення про проведення допиту в режимі відеоконференції зі зміною зовнішності та голосу свідка, потерпілого, іншого учасника процесу має бути обґрунтованим;
- необхідно забезпечити право підозрюваного (обвинуваченого) на захист;
- можливість ознайомлення працівників (слідчий, прокурор, суддя), які здійснюють провадження, з дійсними даними особи, яку захищають у такий спосіб;
- забезпечення дії засад безпосередності дослідження доказів та змагальності.

Як правильно зазначає у своїй праці В.В. Зуєв, закон не дає вичерпного переліку підстав, за наявності яких у порядку надання міжнародної правової допомоги може бути проведено допит особи за допомогою відео- або телефонної конференції [4, с. 59]. Тому до інших підстав, визначених слідчим суддею (судом), можна віднести такі:

- необхідність одержання показань від осіб, що тримаються під вартою, засуджених і осіб, які відбувають покарання на території іноземної держави;
- використання відеоконференції як реального механізму реалізації права конфронтації (наявність клопотання підозрюваного (обвинувачуваного) про допит свідка, що викриває його у вчиненні злочину і який перебуває на території іноземної держави) тощо.

Виклик особи для дачі показань здійснюється за правилами держави, що надсилає запит. Отже, недопустимість ухилення від дачі показань та відповідальність за дачу завідомо неправдивих показань має визначитися законодавством цієї сторони. Однак ми підтримуємо Ю.М. Грошевого та І.А. Тітка, які у своїй роботі з посиланням на міжнародно-правові акти обґрунтовують думку, що особи не можуть бути притягнуті до відповідальності у зв'язку з неявкою, явка свідка, потерпілого, експерта й інших осіб за викликом компетентних органів іноземної держави в порядку надання правової допомоги є їхнім правом, а не обов'язком [2, с. 12].

Водночас необхідно виважено підходити до питання щодо застосування санкції за дачу завідомо неправдивих показань, оскільки законодавства країн, які використовують відеоконференцію, містять положення про притягнення до відповідальності осіб, які, хоча формально своїми діями (бездіяльністю) перешкоджають іноземному кримінальному провадженню, але фактично будуть притягуватися до відповідальності за законами країни, на території якої вони фактично давали показання. Цю думку підтримують автори науково-практичного коментаря за загальною редакцією С.В. Ківалова, С.Н. Міщенко тощо, які вказують на те, що застосування в такому разі національного законодавства держави-запитувача означало б екстратериторіальну дію кримінального права у сфері юрисдикції іноземної держави [5, с. 992].

У ч. 2 ст. 567 КПК України визначено, що допит шляхом відео- або телефонної конференції проводиться в порядку, передбаченому процесуальним законом сторони-запитувача, тією мірою, в якій такий порядок не суперечить засадам кримінального процесуального законодавства України та загальноновизнаним стандартам забезпечення прав і основоположних свобод людини [6]. У такому разі рішення щодо проведення відеоконференції та спосіб її проведення підлягають

погодженню між зацікавленими сторонами (державами) відповідно до національного законодавства та міжнародних документів [1, с. 91].

У Конвенції про взаємодопомогу в кримінальних справах між державами-членами Європейського Союзу від 29 травня 2000 р. передбачено, що слухання (допит) має бути проведено безпосередньо чи під керівництвом посадових осіб компетентних органів сторони-запитувача і відповідно до її кримінально-процесуального законодавства (ст. 10). Застосування відеоконференції дає змогу представнику сторони-запитувача безпосередньо проводити допит, без порушення законодавства тієї країни, де фактично перебуває особа. Отже, якщо законодавство запитуваної сторони суттєво не суперечить законодавству країни, де буде проведено допит у режимі відеоконференції, то за згодою сторін можемо використовувати положення законодавства держави-запитувача. Необхідно підкреслити, що відмінності в процесуальному становищі осіб, яких допитують у режимі відеоконференції, однозначно, будуть, адже процесуальне законодавство різних країн має, окрім загальних норм, які передбачають права й обов'язки учасників провадження, ще і національні особливості. Тому перевагу необхідно надавати законодавству запитуваної сторони.

Безпосередньо під час допиту в режимі відеоконференції необхідно переконатися, що ніхто і ніщо не перешкоджає особі давати показання, заявляти клопотання, надавати докази тощо. Ми підтримуємо Ю.М. Черноус, яка зазначає, що використання відеоконференції дозволяє представникам компетентних органів не лише отримувати показання відповідного учасника кримінального провадження, але й спостерігати за його поведінкою, вербальними та невербальними комунікаціями [11, с. 463].

Проведення процесуальних дій, а саме допиту в режимі відеоконференції, дозволяє спостерігати за поведінкою учасника процесуальної дії, його емоціями, жестами, виразом обличчя, голозом, реакцією на поставлені запитання, тобто враховувати всю повноту факторів, що впливають на оцінку показань, створюючи можливість для слідчого, прокурора, суду безпосередньо заслуховувати показання допитуваного, що, безумовно, сприяє більш ретельному і повному встановленню обставин вчиненого кримінального правопорушення. Проведення допиту в режимі відеоконференції є позитивною альтернативою виконанню процесуальних дій за запитом (дорученням) про міжнародну правову допомогу, оскільки учасники безпосередньо досліджують докази.

Кримінальне процесуальне законодавство передбачає, що допит за запитом компетентного органу іноземної держави проводиться у присутності слідчого судді за місцем знаходження особи (ч. 1 ст. 567) [6]. На слідчого суддю покладається обов'язок зі встановлення особи, що підлягає допиту в режимі відеоконференції, за дотримання засад кримінального процесуального законодавства України, загальновизнаних стандартів забезпечення прав і основоположних свобод людини. Отже, схвалюємо пропозицію О.М. Лящука, який вважає, що під час підготовки слідчих суддів важливо приділяти достатню увагу вивченню як законодавства інших держав, так і міжнародно-правових норм [7, с. 204].

Якщо під час допиту слідчий суддя виявив порушення засад кримінального процесуального законодавства України та загальновизнаних стандартів забезпечення прав людини і основоположних свобод особою, яка здійснює допит, він повідомляє про це учасників процесуальної дії та зупиняє допит із метою вжиття заходів для їх усунення. У даному разі законодавець передбачив, що допит може бути продовжено тільки після узгодження з компетентним органом сторони-запитувача необхідних змін у процедурі.

Висновки. Наприкінці зазначимо, що особливістю проведення допиту в режимі відеоконференції є те, що воно можливе тільки за наявності підстав, передбачених міжнародними договорами та чинним кримінальним процесуальним законодавством України. Допит за допомогою відеоконференції проводиться для держави-запитувача в режимі реального часу з дотриманням законодавства цієї держави, з можливістю здійснення контролю за допитуваним і усунення впливу на нього з боку присутніх осіб під час проведення процесуальної дії.

Список використаних джерел:

1. Ахтирська Н.М. Особливості збору доказів на території інших держав у рамках міжнародного співробітництва під час кримінального провадження та їх оцінка. Науковий вісник Ужгородського Національного університету. 2017. Вип. 45. Т 2. С. 89–94.
2. Грошевий Ю.М., Тітко І.А. Допит у рамках міжнародного співробітництва: окремі аспекти. Вісник Національної академії прокуратури. 2010. № 4. С. 11–15.
3. Про ратифікацію Другого додаткового протоколу до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах: Закон України від 1 червня 2011 р. № 3449–VI. Голос України. 2011. № 116.

4. Зуєв В.В. Кримінальні процесуальні гарантії прав особи при міжнародному співробітництві під час кримінального провадження: монографія. Харків: ТОВ «Оберіг», 2017. 204 с.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар / відп. ред.: С.В. Ківалов, С.М. Міщенко, В.Ю. Захарченко. Х.: Одіссей, 2013. 1104 с.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012р. №4651-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/print1458049476321499> (дата звернення: 20.03.2018).
7. Ляшук О.М. Застосування науково-технічних засобів як фактор сприяння здійсненню міжнародного розшуку осіб. Науковий вісник Національного університету ДПС України. Економіка, право. 2013. № 4 (63). С. 202–207.
8. Мохонько О.О. Особливості надання міжнародної правової допомоги під час проведення процесуальних дій. Прикарпатський юридичний вісник. 2016. № 5 (14). С. 115–118.
9. Смирнов М.І. Застосування відеоконференцз'язку при одержанні доказів по кримінальних справах у сфері міжнародного співробітництва. Український часопис міжнародного права. 2003. № 4. С. 88–92.
10. Черниченко І.В. Генезис використання відеоконференції у кримінальному провадженні: міжнародний та національний аспекти. Малий і середній бізнес (право, держава економіка). 2012. № № 3–4 (50–51). С. 130–135.
11. Черноус Ю.М. Тактико-криміналістичне забезпечення міжнародної правової допомоги. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2013. № 4. С. 458–468.